

ПЕДАГОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ НГУ НА ОСНОВІ ПРОБЛЕМНОГО МЕТОДУ НАВЧАННЯ

PEDAGOGICAL FEATURES OF THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE FUTURE OFFICERS NGU BASED ON THE PROBLEM TEACHING METHOD

У статті розглянуто педагогічні аспекти формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі ВВНЗ. Визначено позиції дослідників щодо її визначення та сутності: комунікативні знання, уміння та навички, знання процедури, техніки спілкування (психоаналіз); поєднання знань, навичок і вмінь з низкою особистісних особливостей; особливі концепції компетентності.

Зазначено, що комунікативна компетентність офіцера передбачає такий рівень спілкування та взаємодії з підлеглими, який дозволяє йому в межах своїх повноважень, здібностей і соціального статусу успішно управляти колективом, функціонувати в підрозділі, досягати повного виконання службово-бойових завдань.

Побудовано структуру комунікативної компетентності офіцера НГУ, яка включає такі компоненти: комунікативна спрямованість (ціннісно-мотиваційний компонент комунікативної компетентності); комунікативні знання (когнітивний компонент комунікативної компетентності); комунікативні навички та уміння (операційний компонент комунікативної компетентності); комунікативна креативність (креативний компонент комунікативної компетентності).

Перша частина матеріалу мала теоретичний характер та була спрямована на оволодіння курсантами знань щодо поняття, сутності, складових комунікативної компетентності офіцера НГУ, особливостям їх прояву під час службово-бойової діяльності. Практична частина включала блок завдань, спрямованих на формування у курсантів практичних умінь і навичок вирішення професійних та проблемних ситуацій шляхом спілкування, взаємодії, обговорення та консенсусу тощо.

Навчальний матеріал для курсантів під час практичних занять з дисципліни «Морально-психологічне забезпечення підрозділів» було представлено як послідовність проблемних завдань – від простих до складних. Було спроектовано проблемно-спонукальні, проблемно-конфліктні, проблемно-інформативні, проблемно-оціночні завдання як засіб створення проблемних ситуацій для курсантів.

Ключові слова: майбутні офіцери, комунікативна компетентність, проблемне

навчання, морально-психологічне забезпечення підрозділів.

The article examines the pedagogical aspects of the formation of communicative competence of future officers in the educational process of higher educational institutions. Positions of researchers regarding its definition and essence are defined: communicative knowledge, abilities and skills, knowledge of procedures, communication techniques (psychoanalysis); combination of knowledge, skills and abilities with a number of personal characteristics; special concepts of competence. It is noted that the officer's communicative competence implies such a level of communication and interaction with subordinates that allows him, within the limits of his powers, abilities and social status, to successfully manage a team, function in a unit, and achieve full performance of service and combat tasks.

The structure of the communicative competence of an officer of the NGU was built, which includes the following components: communicative orientation (value-motivational component of communicative competence); communicative knowledge (cognitive component of communicative competence); communicative skills and abilities (operational component of communicative competence); communicative creativity (creative component of communicative competence). The first part of the material had a theoretical nature and was aimed at the cadets' mastery of knowledge about the concept, essence, components of the NGU officer's communicative competence, the peculiarities of their manifestation during service and combat activities. The practical part included a block of tasks aimed at forming cadets' practical abilities and skills in solving professional and problem situations through communication, interaction, discussion and consensus, etc. Training material for cadets during practical classes in the discipline «Moral and psychological support of units» was presented as a sequence of problem tasks – from simple to complex. Problem-stimulating, problem-conflict, problem-informative, problem-evaluation tasks were designed as a means of creating problem situations for cadets.

Key words: future officers, communicative competence, problem-based training, moral and psychological support of units.

УДК 378.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/65.1.30>

Данилюк І.М.,

викладач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Національної академії Національної гвардії України

Постановка проблеми у загальному вигляді. Широкомасштабна війна проти України, що розв'язана сьогодні РФ, потребує швидких кроків держави в обороні та галузях промисловості, економіці та фінансах, в освіті тощо. Головне ж завдання тут – побудова нових теорій, концепцій, методик підготовки військових фахівців, зокрема офіцерів Національної гвардії

України у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ).

Діагностика рівня розвитку професійно важливих якостей майбутніх офіцерів показує, що офіцери після закінчення профільного ВВНЗ не мають твердих знань щодо роботи з особовим складом, недосконало володіють методиками згуртування військових колективів, недостатньо

готові до спілкування з особовим складом підрозділів НГУ, не мають високого рівня комунікативної компетентності для спілкування та взаємодії з підлеглими тощо [2]. Це суперечить основним вимогам української держави до якостей майбутніх офіцерів НГУ: офіцери повинні мати високу професійну компетентність, високу психологічну готовність, здатність до вирішення найскладніших завдань в екстремальних умовах, оперативно приймати рішення, знаходити оптимальні шляхи для виконання [7].

Безумовного розв'язання, на нашу думку, вимагають також такі суперечності, що наявні сьогодні у системі підготовки майбутніх офіцерів НГУ: між вимогами до професійних якостей, що необхідні офіцеру та недостатньою ефективністю традиційних методик їх формування; між поліфункціональністю сучасних завдань, що потрібно вирішувати офіцерам НГУ у підрозділах та недостатнім рівнем їх комунікативної компетентності.

До того ж аналіз стану освітнього процесу у ВВНЗ показав, що науково-педагогічні працівники недостатньо зусиль приділяють формуванню комунікативної компетентності майбутніх офіцерів, віддають перевагу репродуктивним знанням.

Аналіз наукових джерел і публікацій. Дослідження щодо концепцій підготовки майбутніх офіцерів в Україні проводилися В. Ягуповим, М. Нецадимом, В. Толубком та іншими. Психолого-педагогічні та методичні аспекти підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах у сучасних умовах розробляли Т. Мацевко, О. Диденко, О. Бойко, І. Ліпатов, О. Міршук та інші. Певні наукові аспекти підготовки професійних керівників розглядаються в роботах менеджерів, педагогів, психологів, економістів (В. Безбородий, Л. Влодарська-Зола та ін.).

В дисертаціях України досліджувались такі аспекти цієї важливої проблеми: проблеми готовності майбутніх офіцерів до миротворчої діяльності (А. Савицька), теорія і практика підготовки майбутніх фахівців аграрної галузі до управлінської діяльності (В. Свистун), підготовка вертольотників з безпеки польотів (Н.Арсеньєва), підвищення управлінської компетентності військових керівників (О. Бойко, Т. Мацевко та ін.), майбутніх пілотів цивільної авіації (П.Онипченко, Г. Пухальська) тощо.

Отже, аналіз наукових праць дав можливість визначити перелік основних вимог до комунікативної компетентності керівника, однак, особливості формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів НГУ у ВВНЗ, що будуть сприяти виконанню службово-бойових завдань, основні методи її формування сьогодні розкрито не зовсім повно.

Метою статті є розкриття педагогічних особливостей формування комунікативної

компетентності майбутніх офіцерів НГУ на основі проблемного методу під час навчання курсантів ВВНЗ дисципліні «Морально-психологічне забезпечення підрозділів».

Виклад основного матеріалу. Під час дослідження цієї проблеми нами застосовано системний, проблемний, суб'єктно-діяльнісний, особистісний та комунікативний підходи. До складу комунікативної компетентності часто включають сукупність знань та умінь, що забезпечують ефективний перебіг всього комунікативного процесу [8]. Науковці також вважають, що вона відображає певний рівень оволодіння нормами спілкування, еталонами, стереотипами поведінки, оволодіння «технікою» спілкування тощо [1, 4].

Аналіз же іноземної наукової літератури з питання визначення трактування комунікативних компетентностей показав, що там є переважання особистісного напрямку у потрактуванні цього терміну – здатність досягати власних комунікативних цілей при особистій взаємодії з іншими людьми. Так, Дж. Равен визначає комунікативну компетентність в якості системи внутрішніх ресурсів, які потрібні для реалізації ефективної комунікації у визначеному секторі ситуацій особистісного партнерства. На його думку, компетентність сумісно зі спілкуванням має, безсумнівно, інваріантні загальнолюдські якості та водночас характеристики, які історично й культурно зумовлені [9, с. 18–22].

Дослідниця А.Дербеньова вважає, що комунікативна компетентність включає в себе наступні складові: 1. Комунікативність – здатність налагоджувати і підтримувати ефективні контакти з іншими людьми; 2. Вміння знаходити, усвідомлювати та оперувати змістовною інформацією; 3. Здатність до взаємопорозуміння та досягнення партнерської взаємодії [3, с. 88]. Отже, дослідники сходяться в тому, що комунікативна компетентність містить такі складові як комунікабельність, володіння змістовною інформацією, здатність до партнерської взаємодії тощо.

Аналіз наукової літератури з психолого-педагогічних проблем формування комунікативної компетентності дозволив виділити наступні позиції дослідників щодо її визначення та сутності: комунікативні знання, уміння та навички, знання процедури, техніки спілкування (психоаналіз); поєднання знань, навичок і вмінь з низкою особистісних особливостей; особливі концепції компетентності.

Комунікативна компетентність офіцера НГУ як керівника підрозділу з правоохоронними функціями, на наш погляд, передбачає такий рівень спілкування та взаємодії з підлеглими, який дозволяє йому в межах своїх повноважень, здібностей і соціального статусу успішно управляти колективом, функціонувати в підрозділі, досягати повного виконання службово-бойових завдань.

Нами запропоновано структуру комунікативної компетентності офіцера НГУ, яка включає такі компоненти: комунікативна спрямованість; комунікативні знання; комунікативні навички та уміння; комунікативна креативність тощо. Під час добору методів навчання курсантів для успішного формування комунікативної компетентності офіцера НГУ ми виходили з пропозицій відомого науковця І. Підласого, що зауважує: «Завдання оптимізації методів формулюється однозначно: у наявних умовах з багатьох методів необхідно виділяти ті, що забезпечують необхідну продуктивність навчання за заданими критеріями» [6, с. 287].

Під час пошуку підходів та методів, що зможуть ефективно забезпечити процес комунікативної компетентності, ми сконцентрувалися на проблемному підході, бо саме він активізує пізнавально-спонукальні мотиви, допомагає розкрити потенційні можливості кожного курсанта під час взаємодії, забезпечуючи ефективність навчання.

Науковець О.Кондрашова вважає проблемне навчання особливо організованим видом навчально-пізнавальної діяльності, спрямованим на пошук рішення системи комунікативних, пізнавальних, проблемних завдань і проблемних ситуацій, в результаті чого відбувається формування навичок і вмій, оволодіння досвідом творчої діяльності, а також формування культури мислення і пізнавальних інтересів [5, с. 10].

Ми згодні з тим, що сама проблемна ситуація пов'язана зі стимулюванням продуктивного мислення, з подоланням певних труднощів, мобілізацією активності, задіянням елементів творчої діяльності тощо. Перевагою таких ситуацій є те, що проблемна ситуація може містити в собі новий спосіб діяльності, об'єкт діяльності, умови виконання діяльності тощо.

Для ефективного використання методів проблемного навчання реалізовувалися такі вимоги: вибір та варіювання прийомів щодо організації проблемної ситуації; відбір завдань, які є практичними та значущими для курсантів; вибір типу проблемності комунікативного завдання тощо.

За відом неузгодженості інформації під час навчання курсантів ВНЗ дисципліні «Морально-психологічне забезпечення підрозділів» нами були створені такі проблемні завдання, що включають або відображають ситуації несподіванки, невідповідності, конфлікти, припущення, спростування, невизначеності комунікативних актів тощо. Перша частина матеріалу мала теоретичний характер та була спрямована на оволодіння курсантами знань щодо поняття, сутності, складових комунікативної компетентності офіцера НГУ, особливостям їх прояву під час службово-бойової діяльності.

Практична частина включала блок завдань, спрямованих на формування у курсантів практичних умінь і навичок вирішення професійних

та проблемних ситуацій шляхом спілкування, взаємодії, обговорення та консенсусу тощо. Крім того, завдання виконувалися в парах та мали творчий характер. Головною настановою було: саме спільне виконання завдань, оптимістичне та підтримуюче спілкування, прояв здібностей до публічного виступу та переконання інших тощо. За рівнем проблемності нами застосовані такі групи ситуацій: ситуації, що конструюються НПП і вирішуються разом з курсантами; ситуації, що конструюються НПП, але вирішуються курсантами; курсант самостійно формулює проблеми.

Навчальний матеріал для курсантів під час практичних занять з дисципліни «Морально-психологічне забезпечення підрозділів» було представлено як послідовність проблемних завдань – від простих до складних. Такі інтелектуальні завдання мали комунікативний характер, мобілізували їх пізнавальну активність, сприяли прояву творчої діяльності. Наприклад, завдання «Мікрогрупа», де курсанти повинні були переконати інших вступити до їх групи, при цьому використовувати аргументи, факти, та показати найкращі риси своєї групи та переваги. Після виконання цього завдання, умови ускладнювалися – тепер потрібно було переконати вийти з групи, але робити це більш наполегливо та агресивно.

В залежності від типу комунікативного завдання, було спроектовано проблемно-спонукальні, проблемно-конфліктні, проблемно-інформативні, проблемно-оціночні завдання як засіб створення проблемних ситуацій для курсантів. Для визначення ступеня складності завдань використовувалися такі критерії: складність ситуації; ступінь самостійності курсантів при виконанні цього завдання; рівень переконливості та гнучкості; рівень проблемності завдання. Основною ж для формування комунікативної компетентності курсантів була дискусія, що складалася з таких основних етапів: мотивування курсантів; визначення проблеми; прогнозування або уявлення шляхів розв'язання проблеми; визначення термінів та плану дій; обґрунтування власної думки під час дискусій; узгодження найбільш доцільної думки; формулювання висновків тощо.

Діалоги склалися з реплік курсантів та відбувався прояв комунікативного акту як обмін вербальною інформацією. Сміслова ж частина включала: встановлення контакту; початок розмови; розвиток теми: реакція – репліки – узагальнення; закінчення розмови; визначення згоди-незгоди тощо. Основними правилами ведення діалогу були повага до партнера, ввічливість, позитивні емоції, відсутність категоричності, орієнтація на спільні інтереси, чіткість у викладі своїх поглядів, зрозуміла система жестикмуляції і міміки тощо.

Проведене після занять анкетування курсантів засвідчило, що їм подобається така організація

занять у діадах та малих групах (84%), вони набули нових комунікативних навичок спілкування та доведення своїх думок (78%), їм сподобалися методи навчання (74%), було цікаво спілкуватись та вирішувати проблемні завдання (72%).

Висновки та перспективи подальших досліджень. У статті розглянуто педагогічні аспекти формування комунікативної компетентності майбутніх офіцерів у навчальному процесі ВВНЗ. Визначено позиції дослідників щодо її визначення та сутності: комунікативні знання, уміння та навички, знання техніки спілкування; поєднання знань, навичок і вмінь з низкою особистісних особливостей; особливі концепції компетентності.

Побудовано структуру комунікативної компетентності офіцера НГУ. Спроектовано проблемно-спонукальні, проблемно-конфліктні, проблемно-інформативні, проблемно-оціночні завдання як засіб створення проблемних ситуацій для курсантів. Для визначення ступеня складності завдань використовувалися такі критерії: складність ситуації; ступінь самостійності курсантів при виконанні цього завдання; рівень проблемності завдання.

У подальшому планується розробка інформаційно-комунікативних засобів навчання для курсантів, що засновані на різних рівнях проблемності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Білан Н. Комунікативний метод навчання іноземних мов студентів немовних ВНЗ. *Молодь і ринок*. 2012. № 5. С. 149–153.
2. Данильченко О.А. Модель формування соціально-правової компетентності майбутніх офіцерів Національної гвардії України. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школі*. Вип. 82. 2022. С. 36–40.
3. Дербеньова А. Тренінги з розвитку комунікативності вчителів / Укл. А. Дербеньова, А. Кунцевська. Харків: Основа, 2009. 191 с.
4. Керницький О.М., Пасічник В.І., Васищев В.С. Педагогічні особливості ігрового моделювання при навчанні слухачів магістратури вищого військового навчального закладу. *Зб.наук.пр. «Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальній школах»*. Зап.: КПУ, 2020. № 73/2020. С. 33.
5. Кондрашова О.В. Педагогічні аспекти формування комунікативної компетентності студентів інтерактивними методами навчання. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 61(1). С. 174–177.
6. Підласий І.П. Продуктивний педагог. Настільна книга вчителя. Харків: Вид. група «Основа», 2010. 360 с.
7. Платонов І.В. Структура психологічної готовності особистості до правоохоронної діяльності. *Психологія*. 2010. Вип. 11. С. 320–326.
8. Пухальська Г. А. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх пілотів цивільної авіації. *Вісник Національного авіаційного університету*. Серія: Педагогіка. Психологія : зб. наук. пр. К. : Вид-во «НАУ-друк», 2009. Вип. 2. С. 15–18.
9. Равен Д. Компетентність у сучасному світі сучасної спільноти: визначення, розвиток та реалізація. Когито-Центр, 2002. 396 с.